

ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПРОГРАМИ И ИНИЦИАТИВИ В РЕГИОНАЛНИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕИ В БЪЛГАРИЯ

Соня Любомирова Спасова, Светослава Бориславова Димитрова

Университет по библиотекознание и информационни технологии, гр. София

MAIN CHARACTERISTICS OF THE EDUCATIONAL PROGRAMS AND INITIATIVES IN THE REGIONAL HISTORY MUSEUMS IN BULGARIA

Sonya Lyubomirova Spasova, Svetoslava Borislavova Dimitrova

University of Library Studies and Information Technologies, Sofia

* Авторите изказват благодарност към научен проект на тема: „Изследване на съвременни образователни програми на културни институции в България“ с договор № КП-06-М35/3 от 18.12.2019 за финансирането на настоящата работа.

Abstract: The main role for access to cultural values, i.e., for their socialization in the modern society, have cultural institutions. This paper proposes results for researching of 186 museum educational programs and initiatives divided into 27 regional history museums in Bulgaria. Methodology aims to outline the main directions for deriving categories related to quantitative and qualitative indicators on meeting certain educational needs. A key element in the research is to establish the degree of interaction of cultural institutions with the school education system in the country. The results of the collected statistical data and the thematic analysis of the educational activities can be of benefit to the scientific community for specialists in the field of culturology, pedagogy, museology, cultural heritage and other scientific fields. The research is part of a research project with Contract № KP-06-M35/3 from 18.12.2019 entitled: „Research of contemporary educational programs of cultural institutions in Bulgaria“, funded by the National Science Fund, part of the Ministry of Education and Science.

Keywords: museums, educational programs, cultural heritage, research project

Основна роля за достъп до културните ценности, т.е. за тяхната социализация в съвременното общество, имат културните институции. В настоящата статия се предлага експериментална методология за изследване на музейни образователни програми. Тя има за цел да очертае основни направления за извеждане на категории, отнасящи се до количествени и качествени показатели за удовлетворяване на определени образователни потребности. Обект на изследване са регионалните исторически музеи в страната, които са 27 на брой. Музейните образователни програми са специфичен интердисциплинарен музейен продукт, който предлага богатство на идеи и форми, както и многообразие на теми и методи на работа [1]. Музейната среда осигурява реализацията на педагогическия процес като съдейства за усвояване на нови знания, за развитие на творческа мисъл и умения за общуване.

Освен музеите, системата на културното наследство включва и други организации (архиви, читалища, библиотеки, галерии, центрове по изкуства и култура и др.), които имат обща мисия – съхраняване и опазване паметта на човешката цивилизация. Знанието за нея – това е същността на образованието по отношение на културното наследство и институциите са пряко отговорни за това. Предложената методология за проучване на музейни образователни програми би могла да бъде адаптирана в бъдеще и за гореспоменатите институции, отчитайки техните специфични характеристики.

За целите на настоящото изследване бе избран подход за статистическа обработка и анализ на данните, свързани с количествени и качествени показатели относно провежданите образователни програми в българските музеи през 2019 г., за които се открива информация на официалния сайт на съответния музей. Изследователският екип по проекта подбра критериите, по които да се систематизират някои основни характеристики в т.нар. „Информационна карта“, която бе позиционирана в Google Forms, с което се достига ясно и бързо отчитане на получените данни. Тя съдържа два основни раздела. Първият обхваща обща информация на музейната образователна програма в следните направления: регион и град, в който е разположен музеят; наименование на образователната програма; група педагогически методи, към

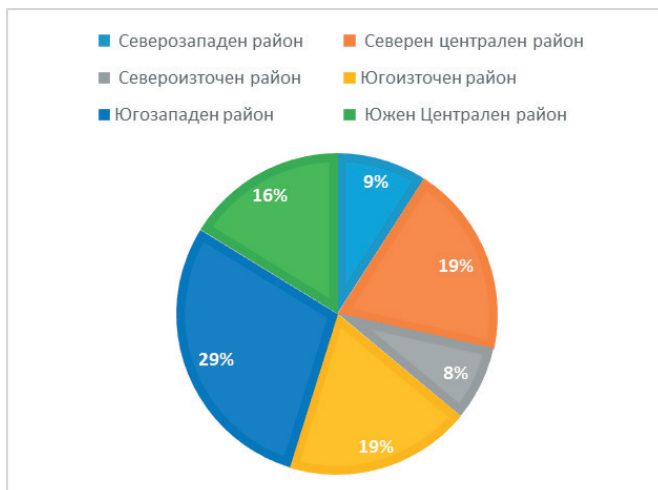
които се отнасят дейностите по програмата; форма на провеждане; научна област, към която има отношение образователната програма; информация за провеждане на образователната програма съвместно с друга/и институция/организация и др. Вторият раздел, озаглавен „Целеви групи“, представя информация за това към кого е насочена образователната програма по следните признаци: образователен; възрастов; семейно-родов и др.

Един от факторите, който оказва влияние при избора на посещение на даден музей е неговото географско местоположение. Държавната политика в Република България за регионално развитие създава условия за балансирано и устойчиво развитие на районите и общините и обхваща система от нормативно регламентирани документи, ресурси и действия на компетентните органи. За целите на планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението и оценката на регионалното развитие се обособяват райони, които се разделят на нива в съответствие с изискванията на общата класификация на териториалните единици за статистически цели, прилагана в Европейския съюз¹. Според нея Република България е разделена на шест района за планиране, всеки от който включва от 4 до 5 областни градове. В чл. 40 от Закона за културното наследство е записано, че всеки град разполага със самостоятелен регионален исторически музей (общо 27 за страната), които се финансират от общините, на чиято територия е седалището им, като за тяхната издръжка се осигуряват целево допълнителни средства и от държавния².

Отчитането на местоположението на съответния музей (неговата близост или отдалеченост), в комбинация с информация за тематичния обхват, могат да ориентират бързо отделните ползватели на образователните програми и да ги насочат към конкретна музейна институция (фиг. 1).

В хода на проучването се установява наличието на две основни устойчиви категории образователни програми. Първите се провеждат целогодишно и имат отношение към постоянната експозиция на музея. Те са с най-висок дял – 49%. Другите от този вид се характеризират с периодичност и имат отношение към традиционният празничен календар, както и с чествания на бележити дати от българската история. Периодичните образователни програми имат връзка и със свободното време (най-вече на учениците), като например „Уикенд в музея“³ и „Ваканция – лято в музея“⁴.

Освен постоянните програми се откроява и тенденция за провеждане на еднократни образователни инициативи, които най-често имат отношение към организирани ученически посещения съвместно с училищата от региона.

Фигура 1. Разпределение на образователните програми и инициативи за 2019 г. по региони

Тематичният обхват на образователните програми се конкретизира в няколко направления. Наименованието ориентира потребителите за акцентите и основните насоки относно образователните цели, които изпълнява програмата. Атрактивността на наименованието оказва първосигнално влияние върху посетителите при избора им. В хода на изследването се открояват изключително разнообразни наименования на образователните програми, което е доказателство за големия ресурс, с който музеите в страната разполагат.

Ето някои примери от различни регионални исторически музеи: „Къщата през праисторическата епоха и тракийската епоха“; „Зелени приключения в музея“; „Работилница за реставрация“; „Модата на баба и дядо“; „Търсачи на тракийски съкровища“ и др.

Следващото направление е свързано с прилаганите методи на обучение според източника на информация, които са както следва: словесни (разказ, беседа, урок), нагледни (наблюдение, демонстрация),

практически (упражнения, практически занятия). В допълнение се конкретизира и формата им на провеждане, според доказаната класификация в музейната [2] а именно: беседа, урок, презентация, ателие, игра, състезание и др. (фиг. 2). В категория „Други“ се открояват интересни дейности, като: фотоконкурс с изложба; посещения на обектите на културно-историческото наследство в областта; разглеждане на експозиция, събиране и обработване на материали от известни родове в града, след което участниците подкрепят изложба и др. В случаите, при които се организира състезание в музея, то винаги е съчетано и с други форми на образователни дейности.

Фигура 2. Група методи, към която имат отношение образователните програми

За да може образователната програма да отговори на конкретни образователни потребности, екипът си постави за цел да изследва към кои науки и/или научни области имат отношение отделните програми. Предвид спецификата на експозициите в избраните музеи бяха конкретизирани следните научни области: история, археология, етнография, антропология, краезнание, литература, както и комбинация от тях (фиг. 3)

Водещо място заема историческата наука (в 29% от случаите), а археологията заема третото място с дял от 12%, почти наравно със научната област краезнание с 11%. Регионалните музеи осъществяват дейността си на територията на две или повече общини, ето защо те имат изключително голяма роля за опазването и популяризирането на местното културно наследство.

Интересна констатация, поради фактът, че музеите най-вече се свързват с материалното движимо културно наследство е, че в проучените образователни програми и инициативи на второ място с дял от 21% се определя връзката им с етнографията на България. Тази научна област има пряко отношение към обичаите, традициите, вярванията, бита и занаятите, които са елемент от нематериалното културно наследство⁵. В следствие на това може да се определи, че музейната среда има изключителна роля за неговото опазване и популяризирането му, най-вече сред подрастващото поколение. Откриват се и примери които имат отношение към архитектурата, географията, биологията, теологията и музеологията. Най-висок относителниен дял (34%) на музейните образователни програми се отчита към опознаването на материалното движимо културно наследство.

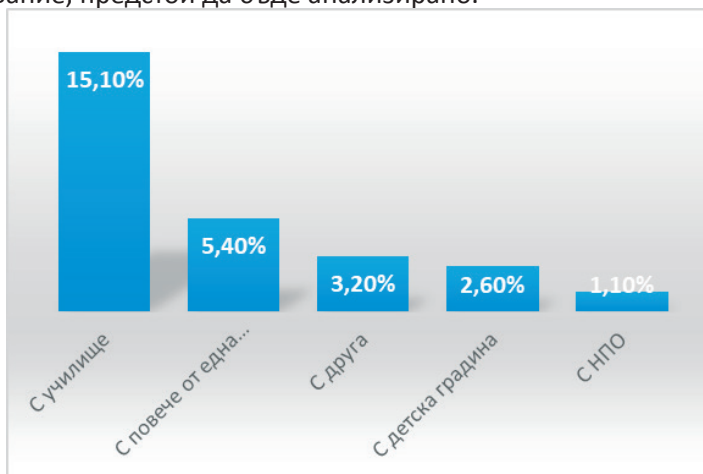
Фигура 3. Отношение на образователните програми към определена научна област

За да се конкретизират препоръки за институционално сътрудничество между музеите и училищното образование в страната, изследването включва съотнасяне на всяка образователна програма към конкретен исторически период (ако е приложимо). Това би спомогнало за подобряване от една страна на качеството на обучение по история в системата на формалното образование (начално, средно и висше), а от друга – за опознаване на националното културно наследство. Отчитат се спецификите в периодизацията на българската история, която при някои исторически епохи/периоди е различна от тази на западно-европейската. Археологическата наука доказва, че по българските земи има свидетелства от човешка дейност още от Праисторията, като регионалните исторически музеи разполагат с артефакти в своите експозиции от всички исторически епохи, както следва: Праистория, Античност, Ранновизантийски период, Средновековие, Възраждане, Нова история (1878-1944); Най-нова история (1944-1989).

При апробацията в попълването на информационните карти, екипът отчете често срещано явление – музейните образователни програми съчетават два последователни исторически периода. Ето защо във финалния вариант бе поставена опция за отбелязване им.

Музейните образователни програми в най-висока степен са ориентирани към децата, което предполага дейности, често свързани с изкуствата. Една от поставените задачи на проучването е да установи към кои от тях има (или няма) отношение всяка образователна инициатива, което да подпомогне родители и учители при избора им. В най-висока степен към момента се отчита отношение към приложните изкуства (35%), при които децата следва да изработят изделие, свързано с традиционни занаяти и празници (Коледа, Великден и др.), които са чест от националното нематериално наследство.

Междуинституционалното сътрудничество по отношение на музейното образование има значение и следва да бъде прилагано системно държавна политика в това направление. Един от примерите, които са в подкрепа на това твърдение е провеждането на извънкласни учебни занятия в музейна среда. Логично при анализа на резултатите се установява, че в най-висока степен регионалните музеи се посещават организирано от училищата в региона (фиг. 4). Доколкото, обаче тези посещения подпомагат качествено формалното образование, предстои да бъде анализирано.

Фигура 4. Междуинституционално сътрудничество

За качествено провеждане на образователните програми в музейна среда трябва да се отчете липсата на хомогенност в обществената структура. Единен модел за непрекъснатия образователен процес в съвременното общество не може и не би следвало да съществува. При формирането на ефективна стратегия в тази насока би трябвало да се отчете равнището на потребностите и очакванията, свързани с музейните образователни програми във всяка една структура от обществото. Това са така наречените „целеви групи“ – термин от маркетинга и от рекламата, с който се означава групата от хора, към които е насочена дадена маркетингова стратегия или дейност (фиг. 5). Сегментирането на потребителите в хомогенни групи се осъществява чрез проучването на един или група признаци, намиращи се в обща зависимост от обекта на предлаганата дейност или услуга [3].

Ако дадена музейна програма е насочена към формалното (институционално) образование в училище или университет, тя би следвало да отговаря на заложените образователни цели на ниво конкретни учебни програми и образователни стандарти.

В структурата на образователната система на определена системна логика са подчинени още три основни елемента. Първият е учебното съдържание, чието системно представяне се обвързва много тясно с

това на научното познание и постижения. Вторият елемент е образователният процес, който се конструира, следвайки комплексността на вътрешните личностни предпоставки за успешно учене чрез интегриране на подходящи форми, методи и средства за преподаване на теоретичния и практически опит. И третият елемент – образователната среда, която се приема като единство на условия, субекти, ресурси и средства, обективно влияещи върху хода и качеството на образователните дейности [4].

Ето защо, ако целевата група е подбрана по образователен признак, тя следва да бъде насочена към ученици от определен клас, към студенти изучаващи определена специалност или към докторанти, обучавани в конкретно научно направление. Извънкласните и извънаудиторните занятия са от особено значение за качествен образователен Тук не бива да бъдат пропускани и ученици с т. нар. специални образователни потребности, за които е необходимо да се осигурят качествени условия за социализация им в съвременното гражданско общество.

Ако образователната програма е насочена към неформалното образование, т.е. привличане на аудитория по желание в свободното време, то тогава целевите групи следва да бъдат подбрани по други критерии (възраст, интереси и др.).

Фигура 5. Целеви групи

Това, което изследването установява и което би могло да бъде отчетено като недостатък при определянето на целева група по образователен признак, е че при 26% от музейните програми се отбелязва, че те са насочени към общата категория „ученици“. Подобна тенденция се открива и при групите по възрастов признак – в 49% от случаите, те са отправени към обобщаващото понятие „деца“. Препоръчително е да се отчита учебното съдържание за съответния етап, както и характеристиките на психологичното и физиологично развитие на отделните възрастови групи, за да могат музейните образователни дейности да бъдат прецизирани, да привличат конкретна аудитория и да подпомагат ефективно и ефикасно формалното и неформално образование.

Приетата през 2014 г. в България Стратегия за учене през целия живот отчита необходимост от прилагане на образователен подход, който подпомага възрастните непрекъснато да се развиват като инициативни личности. Мерките, които се предприемат са свързани с изграждането на образователна среда, която осигурява възможност на възрастните, независимо от тяхното лично, социално или икономическо положение, да придобиват, обогатяват и развиват през целия си живот специфични за работата им умения и ключови компетентности, необходими за тяхната пригодност за заетост⁶. Едно от условията за постигането на така формулираните цели е свързано с гарантирането, че всички учащи се ще придобият знания и умения относно културното многообразие и приноса на културата за устойчивото развитие на обществото. Регионалните исторически музеи разполагат с незаменим ресурс в това отношение. За съжаление обаче, настоящото проучване не открива музейни образователни програми, които да са насочени конкретно към групи в ранна зряла възраст (20-40 г.), зряла възраст (41-65 г.) или зрялост (65+ г.). Препоръчително е да се направят реформи в това отношение.

Значението на културното наследство по отношение прилагането на актуални иновативни методи в педагогичен и дидактичен план е безспорно. В рамките на ООН – ЮНЕСКО и на ЕС, културното наследство

е базов фактор за формирането на политиката не само за межкултурна интеграция, но и за устойчиво развитие на отделните страни, чрез ефективна и ефикасна социализация на културните ценности. Един от основните приоритети в дейността тези организации е създаването на валидно-гарантирани условия за развитие на образованието и възпитанието на основата на социализацията и популяризирането на наследството. Регионалните исторически музеи могат да подпомогнат тези процеси.

Основните изводи от проведеното проучване отчитат добри практики по отношение на разнообразието както в тематичен план, така и в прилагането на иновативни и атрактивни педагогически подходи за провеждане на музейни образователни програми и инициативи. Необходимо е, обаче да се прецизират критериите, по които се определят целевите групи, към които са насочени те, за да се постигнат по добри резултати по отношение на формалното и неформалното образование.

References:

1. Tsekova, Ekaterina. *Muzeyna komunikatsia i muzeyno obrazovanie*. – Sofia : Ministerstvo na kulturata, 2007
2. Terzieva, Margarita., Plamen Radev. *Muzeyna pedagogika*. – Plovdiv : UI "Paisiy Hilendarski", 2013
3. Doganov, Dimitar, Ferents Palfi. *Reklamata kakvato e*. – Varna: Printseps, 2000
4. Nikolaeva, Silvia. *Neformalno obrazovanie: Filosofii. Teorii. Praktiki*. – Sofia : UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2015

(Endnotes)

1. Zakon za regionalното razvitie // DV, № 50, 30.05.2008, chl. 2 -4
2. Zakon za kulturnoto nasledstvo. // DV, № 19, 13.03.2009
3. <https://www.rimstz.eu> Official website Regional Museum of History – Stara Zagora
4. <https://sofiahistorymuseum.bg/bg/obrazovatelni-programi/vakancij-v-muzej> Official website Regional Museum of History – Sofia. Retrieved from URL.
5. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO 2003
6. National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014 – 2020 // Decision № 12 of the Council of Ministers of 10.01.2014